

Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду

На седници Одељења за међународне студије, одржаној 10. септембра 2020. године, констатовано је да је кандидаткиња Мирјана Миленковић завршила писање докторске дисертације под насловом „Западни Балкан као поткомплекс у Теорији регионалног безбедносног комплекса“. Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду од 17. 09. 2020. године именована је Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације у саставу: проф. др Драган Ђукановић, проф. др. Зоран Јефтић и проф. др Драган Р. Симић.

Комисија је прегледала и оценила наведени докторски рад и на основу мишљења свих њених чланова Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду подноси следећи:

Извештај о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату

Кандидаткиња Мирјана Миленковић је рођена 1967. године у Ужицу. Основну и средњу школу је завршила у Босни и Херцеговини. Дипломирала је на Факултету политичких наука Универзитета у Сарајеву (1990.), и завршила специјалистичке студије - Дипломатску академију при Министарству спољних послова Р. Србије (2004.). Мастер рад на тему „Стратегија међународне сарадње Републике Србије у области одбране“ одбранила је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду (2011.). Докторске студије је уписала на Факултету политичких наука – смер Међународне и европске студије – у фебруару 2011. године и положила све испите уочи израде и одбране доктората. Као официр Војске Србије завршила је Школу националне одбране Министарства одбране Републике Србије – Генералштабно усавршавање 2014. године.

Кандидаткиња Мирјана Миленковић је кроз своје професионално ангажовање учествовала у великом броју конференција, округлих столова, форума и семинара из области безбедности на којима је имала запажена излагања. Била је носилац организације и реализације безбедносних скупова у Републици Србији којима је домаћин била Војска Србије и сарађивала је са министарствима одбране - генералштабовима земаља са којима Министарство одбране Р. Србије и Војска Србије имају успостављену сарадњу. Такође, организовала је све припреме за одржавање Конференције начелника генералштабова балканских земаља 2009. и 2018. године у Београду.

Говори енглески језик, и поседује основно познавање грчког језика.

У току сва три степена студија, кандидаткиња Мирјана Миленковић је стекла неопходна теоријско-методолошка и емпиријска знања из области међународних односа, спољне политике и безбедносне политике, која су је квалификовале да успешно обави истраживачки рад у циљу израде докторске дисертације. Ангажовање у оквиру постојећих регионалних безбедносних иницијатива, а пре свега одбрамбених регионалних иницијатива, су јој обезбедили неопходна искуства и материјал за дубље истраживање односа држава Западног Балкана у области безбедности у периоду од 2003. до 2017. године што представља и временски оквир овог истраживања.

Објављени радови кандидаткиње:

Мирјана Миленковић, *Да ли Западном Балкану треба НАТО и/или ЕУ*, Изазови европских интеграција 15/2011., стр. 27-35.

Мирјана Миленковић, *Стратегија међународне сарадње Р. Србије у области одбране*, Војно дело, лето 2012., стр. 7-29.

Мирјана Миленковић, *НАТО концепт паметне одбране и ЕУ концепт обједињавања и дељења - један концепт са два лица*, Национални интерес 01/2014., стр.29-51.

Мирјана Миленковић, *Допринос Војске Србије креирању регионалне безбедносне политике - од регионалних безбедносних иницијатива ка европским интеграцијама*, Зборник радова са научног скупа СОРЛОГ 2015., стр.312-321.

Мирјана Миленковић, *Да ли су традиционални безбедносни изазови, ризици и претње нови облици угрожавања безбедности на глобалном, регионалном и националном нивоу*, Зборник радова са научног скупа Србија и стратегијска раскршћа 2016, стр.715-735.

2. Основни подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидаткиње Мирјане Миленковић под називом „Западни Балкан као поткомплекс у Теорији регионалног безбедносног комплекса“ написана је на 299 страна стандардног формата од којих је 283 страна основног текста, а остатак чини списак коришћене литературе.

Дисертација садржи осам основних поглавља – „Увод“, „Теорија регионалног безбедносног комплекса“, „Западни Балкан од конфликтне формације до безбедносног режима“, „Изазови, ризици и претње безбедности држава Западног Балкана“, „Регионалне безбедносне иницијативе и савремени безбедносни концепти као механизми преобликовања Западног Балкана у безбедносну заједницу“, „Утицај ментора на креирање одбрамбене политике држава Западног Балкана“, „Студије случаја“ и „Закључак“.

Докторска дисертација кандидаткиње Мирјане Миленковић представља заокружену целину у научном, стручном и методолошком смислу. Закључци дисертације су поткрепљени ваљаном аргументацијом. Основна теоријска и практична полазишта заснована су на обимној литератури и бројним изворима. Кандидаткиња је користила научне и стручне радове страних и домаћих аутора, званична документа која дефинишу одбрамбена и безбедносна питања држава Западног Балкана и држава које за њих имају улогу ментора, као и медијске изворе и међународна документа.

3. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације кандидаткиње Мирјане Миленковић је како су безбедносни интеграциони процеси утицали на развој балканског поткомплекса у периоду од 2003. до 2017. године. Година 2003. је узета као почетак временског одређења предмета истраживања јер је тада последњи пут модификована Теорија регионалног безбедносног комплекса која чини теоријску основу ове дисертације.

Циљ овог истраживања је да концептуално објасни безбедносну динамику на регионалном нивоу, односно да препозна елементе који просторно одређеном предмету истраживања дају карактеристике безбедносног поткомплекса користећи аналитичка оруђа које нуди Копенхашка школа безбедности, односно Теорија регионалног безбедносног комплекса. Како се ради о широком дијапазону области и питања која су свакако од значаја и утицаја на дефинисање безбедносног комплекса, кандидаткиња се определила за област одбране, што због професионалних разлога, што због чињенице да је у обимном писаном материјалу у који је имала увид, иницијативама и сарадњи у области одбране на регионалном нивоу дато најмање простора. За разумевање балканске, односно западнобалканске безбедносне динамике, анализирани су узроци и околности настанка догађаја који су обележили посматрани временски период, који су довели до „кретања“ унутар и око региона и тиме утицали на промене структуре моћи као и образаца пријатељства и непријатељства унутар региона.

Теорија регионалног безбедносног комплекса је погодна за истраживање безбедносне динамике Западног Балкана из разлога што се у највећој мери ослања на социјално-конструктивистички теоријски оквир који подразумева да облике међународног система одређује понашање држава и у којима је нагласак на друштвеним структурама и друштвеним чињеницама. Социјално-конструктивистички приступ, у комбинацији са теоријским алатима Теорије регионалног безбедносног комплекса примењив је за анализу безбедносне динамике Западног Балкана и из разлога што се ради о безбедносном подрегиону са изграђеним безбедносним одликама, дубоким реформским процесима, али и са недовољно изграђеним институционалним структурама.

Европски регионални безбедносни комплекс дефинисан је као један од девет регионалних безбедносних комплекса у глобалном свету. Сматрало се да Балкан, из разлога језичких и културолошких сличности, заједничке историје, географске повезаности, а пре свега безбедносних питања која креирају његову безбедносну структуру, представља посебан безбедносни поткомплекс. У време када је кандидаткиња започела ово истраживање било је евидентно да су се околности „на терену“ значајно промениле. Одређена безбедносна питања која су Балкан чинила нестабилним и неконзистентним су се у значајној мери решила, већина држава Балкана су постале чланице међународних организација и институција кроз које су обликовале своје понашање и кроз које штите своје националне интересе. Са друге стране, на простору Западног Балкана десиле су се значајне геополитичке, економске, социјалне, али пре свега безбедносне промене које говоре у прилог неопходности преиспитивања постојећих безбедносних поткомплекса и регионалне безбедносне структуре.

Западни Балкан, **као просторно одређени предмет истраживања**, за кандидаткињу представља географски простор који, у безбедносном смислу, још увек завређује значајну пажњу истраживача посебно ако се има у виду да је сам термин Западни Балкан уведен у јавну употребу намером појединих држава да безбедносне проблеме који су постојали на овом простору изолују у његовим границама, не дозволе њихово преливање у остали део Европе и да га стабилизују и интегришу у међународне политичке и безбедносне структуре.

Временско одређење предмета истраживања обухвата раздобље од 2003. до 2017. године. Да би се анализа посматраног временског периода заснивала на објективним чињеницама било је неопходно један део истраживања посветити периоду од распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије до 2003. године како би се разумео преображај безбедносне динамике Западног Балкана од конфликтне формације до безбедносног режима. У оквиру таквог преображаја посебно су анализирани догађаји који су те формације и обележили, од Дејтонског споразума, преко Пакта за стабилност ЈИ

Европе, затим раздружење Државне заједнице Србија и Црна Гора, до једнострано проглашене независности Косова и Метохије и Бриселског споразума.

Научни циљ докторске дисертације кандидаткиње Мирјане Миленковић је научно објашњење узрока који су довели државе Западног Балкана у међусобну интеракцију и међузависност, њиховог односа према претњама и рањивостима које долазе изнутра, из самог региона, и оним које долазе споља, из других региона, достигнутих или жељених интеграционих процеса који утичу на њихов унутрашњи друштвени контекст, као и њихових међусобних односа и сарадње као својеврсног облика колективне безбедности. Закључци до којих се дошло омогућавају својеврсно научно предвиђање будуће безбедносне динамике држава Западног Балкана.

Са друге стране, друштвени циљ истраживања се пре свега огледа у скретању пажње јавности на чињенице које би могле да обезбеде подршку за оно што државе раде, могу да раде или би требало да раде за своју безбедност. Обезбеђење одређеног нивоа систематизованих сазнања о реалности безбедносне међузависности држава региона представљаће оптималне теоријске предуслове за даља истраживања на овом плану. Такође, анализа стратегијско-доктринарних докумената држава Западног Балкана указала је на висок степен њихове неажурности што само по себи није проблем али креирање националних безбедносних стратегија на таквим темељима свакако јесте. Евро/евратланске интеграције држава Западног Балкана и само ангажовање у достигнутим евро/евроатлантским институцијама захтева синхронизован и кохерентан приступ процени и одговору на савремене безбедносне изазове, ризике и претње што би свакако требало бити ажурно материјализовано и кроз најзначајнија стратегијско-доктринарна документа.

4. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У складу са предметом и циљевима истраживања, претходним знањем и теоријским оквиром, кандидаткиња је у истраживање кренула са једном општом, две посебне и четири

појединачне хипотезе, које је формулисала као одговоре на сет општих, посебних и појединачних истраживачких питања.

Општа хипотеза (X1): Са становишта Теорије регионалног безбедносног комплекса и карактеристика безбедносне динамике Западног Балкана настале након њеног модификовања, створили су се услови да се управо Западни Балкан, а не више Балкан, посматра као издвојени поткомплекс Западноевропског регионалног безбедносног комплекса.

У Теорији регионалног безбедносног комплекса Европски регионални безбедносни комплекс је описан као безбедносна заједница у којој влада образац безбедносне међузависности и у коме се Балкан издваја као посебан безбедносни поткомплекс. Једна од основних идеја ове теорије је логика територијалности која, између осталог подразумева да претње лакше путују преко мањих даљина. Ако се томе додају типови држава које препознаје ова теорија (слабе, јаке, модерне...), односи који међу њима постоје, безбедносни изазови, ризици и претње са којима се суочавају и које перципирају, обрасци понашања, и када се такав аналитички приступ примени на државама Западног Балкана, долази се до закључка зашто се изражена безбедносна динамика и међузависност одвија управо међу овим државама, и зашто се овај географски простор, а не више Балкан, с правом може сматрати безбедносним поткомплексом.

Прва посебна хипотеза (X2): Евентуалне промене унутар и на границама региона доводе до стварања једног или више поткомплекса унутар регионалног безбедносног комплекса. Регионални безбедносни комплекс обухвата групу држава унутар чијих граница се одвија одређена безбедносна међузависност а његова социјална конструкција је последица безбедносне динамике која се одвија унутар његових граница. У оквиру западнобалканског поткомплекса су се дешавале промене које су доводиле до исцртавања нових националних граница (раздружење Државне заједнице Србија и Црна Гора), одређени процеси који имају за циљ даље прекрајање граница или утичу на безбедносну стабилност овог простора и даље трају (једнострано проглашење независности Косова и

Метохије, преговори Македоније и Грчке око имена¹, ревизија Дејтонског споразума) што Западни Балкан чини посебним безбедносним поткомплексом.

Ова посебна хипотеза продубљена је појединачним хипотезама Х5 и Х7.

Друга посебна хипотеза (Х3): Унутрашњи актери, а пре свега државе, могу бити део више поткомплекса.

Најугицајнија имена Копенхашке школе студија безбедности Бери Бузан (Barry Buzan) и Оле Вејвер (Ole Waever) су тврдили да се регионални безбедносни комплекси не могу преклапати али се нису бавили евентуалним преклапањем поткомплекса. Регионални безбедносни комплекси и поткомплекси имају исте карактеристике, али је поткомплекс уграђен у комплекс и има донекле специфичне обрасце безбедносне интеракције. По Бузану и Вејверу Балкан је посебан безбедносни поткомплекс у коме се одвија специфична безбедносна динамика (овакав став је утемељен 2003. године). Анализирајући безбедносне односе држава Западног Балкана и посматрајући Балкан као шири контекст, долази се до закључка да су њихови односи међусобно испреплетени услед историјских, политичких, културолошких, економских, безбедносних веза и интеракција. Како регионални безбедносни комплекс/поткомплекс чини група држава које имају заједничке интересе и међу којима владају обрасци безбедносне међузависности, водећи се том теоријом Балкан би могао бити подељен на неколико подрегиона/поткомплекса што у позитивној безбедносној интеракцији и међузависности губи смисао. Стога кандидаткиња тврди да државе могу бити део више безбедносних поткомплекса.

За даљу разраду ове посебне хипотезе послужиле су појединачне хипотезе Х4 и Х6.

Прва појединачна хипотеза (Х4): У перцепцијама безбедносних изазова, ризика и претњи од државе до државе постоје разлике. Државе Западног Балкана приоритизацију безбедносних изазова, ризика и претњи виде на различит начин што не умањује ниво њихове безбедносне међузависности.

¹ Временски оквир предметне дисертације се односи на временски интервал 2003-2017. година и у том раздобљу спор Грчке и Македоније још увек није био решен. У јуну 2018. године Македонија и Грчка су потписале Споразум о решавању македонско-грчког спора о имену и стратешком партнерству којим је договорен нови назив Македоније под именом „Република Северна Македонија“.

Друга појединачна хипотеза (X5): Државе Западног Балкана су пуноправне чланице значајних међународних организација попут ЕУ и НАТО, или теже ка пуноправном чланству, са изузетком Републике Србије која се определила за војну неутралност. Анализиране студије случаја, односно категорије држава, описују укупну констелацију образаца понашања и безбедносне одрживости поткомплекса Западни Балкан.

Трећа појединачна хипотеза (X6): Како су интеграциони процеси углавном мотивисани споља, а не изнутра, западнобалканска безбедносна перспектива зависи од унутрашњих, националних капацитета међусобно увезаних у регионалну безбедносну мрежу, потпомогнута спољним утицајима појединих држава или великих сила.

Четврта појединачна хипотеза (X7): Идентификација која је за државе Западног Балкана неопходна је идентификација са Европском Унијом.

5. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

Структура дисертације, са уводом, закључком, прегледом литературе и прилозима, садржи осам поглавља. У првом, **уводном поглављу** дати су предмет и циљ дисертације, научни и друштвени значај и допринос одабране теме, хипотезе које ће се у истраживању доказивати или оповргавати, научни методи који ће се примењивати, као и кратки преглед коришћене литературе.

Након увода и приказа научне замисли истраживања, кандидаткиња Мирјана Миленковић **друго поглавље** посвећује одређивању теоријског оквира полазећи од тога да регион представља најоптималнији аналитички оквир у студијама безбедности. У овом поглављу кандидаткиња указује на основне постулате традиционалних и алтернативних приступа у студијама безбедности, даје детаљан приказ Теорије регионалног безбедносног комплекса подсећајући на настанак ове теорије, као и њеног развоја од класичног, изворног модела, до унапређеног модела. Теорија регионалног безбедносног комплекса је за кандидаткињу Миленковић темељ овог истраживања, али и најефикаснији механизам јер се може

применити на неколико нивоа анализе који су за ово истраживање и кључни јер омогућавају истраживање домаћег/локалног безбедносног окружења кроз анализу рањивости држава, њихове унутрашње стабилности, уређености, безбедносних претњи, затим истраживање регионалних безбедносних комплекса које подразумева истраживање нивоа државе наспрам друге државе, као и утицај глобалних сила на регионални безбедносни комплекс/поткомплекс. Овакви нивои анализе експлицитно су дошли до изражаја у истраживању студија случаја које су биле кључ овог истраживања.

Између класичног и унапређеног модела Теорије регионалног безбедносног комплекса прошло је готово петнаест година. Од унапређеног модела до данас прошло је исто толико времена. У међувремену су се у Европском регионалном безбедносном комплексу десиле значајне промене, заокружени су одређени процеси али и отворени неки нови. Ипак, показало се да је, без обзира на временску дистанцу од последње модификације ове Теорије, њен широки истраживачки потенцијал био довољан за ово истраживање.

У **трећем поглављу** под називом «Западни Балкан од конфликтне формације до безбедносног режима» кандидаткиња описује просторно одређени предмет истраживања, Западни Балкан, кроз истраживање настанка овог појма као политичког концепта, као и његовог географског и културолошког контекста. Посебно су описани догађаји који су обележили географски простор који представља Западни Балкан као конфликтну формацију, односно догађаји који су довели до његове политичке регионализације, а пре свега распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Даља динамика политичких али пре свега безбедносних промена је описана кроз Дејтонски споразум, Пакт за стабилност ЈИ Европе, раздружење Државне заједнице СЦГ, НАТО агресију на Савезну Републику Југославију, као и једнострано проглашену независност Косова и Метохије. Ово поглавље је заокружено анализом Западног Балкана данас, кроз Бриселски споразум, предвидива и понуђена решења за будућност Босне и Херцеговине, као и будуће евро/евроатланске интеграционе процесе држава Западног Балкана.

Четврто поглавље, насловљено „Изазови, ризици и претње безбедности држава Западног Балкана“, усмерено је на анализу безбедносних изазова, ризика и претњи у стратегијско-

доктринарним документима држава Западног Балкана, али и међународних организација и великих сила које су за потребе ове дисертације имале улогу ментора. Заједничко свим анализираним документима је да су као незаобилазне безбедносне претње препознати тероризам, организовани криминал, ширење оружја за масовно уништење, регионални сукоби и слабе државе, сајбер напади, илегалне миграције и биолошке претње. Анализирана стратегијско-доктринарна документа држава Западног Балкана су показала да ове државе на веома сличан начин опажају безбедносне изазове, ризике и претње, да су у значајној мери испреплетени, а њихово решавање јесте или би требало да буде заједнички проблем, односно циљ. Иако највећи број безбедносних проблема није унутрашње природе, чињеница је да се ове државе суочавају са проблемима који их дестабилизују унутар њих самих, а оне, као такве, делују као дестабилизирајући чинилац на ширем регионалном нивоу.

У петом поглављу под називом „Регионалне безбедносне иницијативе и савремени безбедносни концепти као механизми преобликовања Западног Балкана у безбедносну заједницу“ кандидаткиња се бави конкретним облицима сарадње држава Западног Балкана у оквиру регионалних безбедносних иницијатива истражујући њихов настанак, концепт, домете и достигнуте резултате, као и предвидиве перспективе. У овом поглављу су истраживани и савремени безбедносни концепти ЕУ и НАТО попут НАТО концепта паметне одбране и ЕУ концепта обједињавања и дељења, а посебан акценат је дат на истраживање билатералне одбрамбене сарадње држава Западног Балкана. Истраживање је показало да је регионална сарадња држава Западног Балкана, а пре свега сарадња у области одбране, ишла онолико напред колико је то подстицано од стране НАТО, ЕУ и великих сила што аутоматски није подразумевало унапређење поверења међу државама Западног Балкана, па тиме ни изгледа за стварање трајне безбедносне заједнице. Западнобалканска безбедносна перспектива зависи од унутрашњих, националних капацитета међусобно увезаних у регионалну безбедносну мрежу, потпомогнута спољним утицајима појединих држава или великих сила. Стога је за стабилне и одрживе безбедносне односе ових држава решење у њиховом још интензивнијем ангажовању у постојећим регионалним безбедносним организацијама, иницијативама и пројектима и још

снажнијој и конкретнијој билатералној одбрамбеној сарадњи као једном од механизма за решавање свих отворених питања.

Шесто поглавље је насловљено „Утицај ментора на креирање одбрамбене политике држава Западног Балкана“ и у њему кандидаткиња истражује утицај и улогу појединих држава суперсила и регионалних сила на безбедносну међузависност западнобалканског поткомплекса, односно утицај ментора на креирање одбрамбене политике држава Западног Балкана. Кандидаткиња је истражила утицај Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације као традиционално присутних и утицајних држава, као и утицај Републике Турске који је незаобилазан и у експанзији на овом простору. Посебно је анализиран њихов однос према питању осигурања безбедности у западнобалканском поткомплексу у светлу отворених питања попут нерешеног статуса КиМ, будућег унутрашњег уређења БиХ, као и других отворених питања између држава Западног Балкана.

У седмом поглављу, под називом „Студије случаја“, кандидаткиња се бави студијама случаја које су имале кључни значај за ово истраживање. Истраживана су три различита случаја: први случај су представљале државе Западног Балкана које су чланице НАТО и/или ЕУ; други случај су биле државе које претендују да постану чланице НАТО и ЕУ и трећи случај је била Република Србија као војно неутрална држава. Сва питања која су кроз претходна поглавља истражена сумирана су у ове три студије случаја, анализирана са аспекта сваке студије појединачно и извучени су закључци који су у функцији доказивања постављених хипотеза.

Извесно је да се државе све три студије случаја налазе у, на неки начин зависном односу и да оне не деле само традицију, језик, историју, културу, оне су пре свега зависне у безбедносном смислу. С тога се намеће потреба да заједнички решавају безбедносне проблеме чија природа све више захтева свеобухватан и синхронизован одговор. Узроци многих препознатих проблема се налазе у поткомплексу Западни Балкан те је зато потребан регионални одговор који би довео до неопходне конзистентности. Западни Балкан данас, више од двадесет година од распада СФРЈ, двадесет пет година од успостављања мира и Дејтонског споразума у БиХ и двадесет и једну годину од НАТО

агресије на СРЈ је још увек далеко од статуса безбедносне заједнице, је још увек оптерећен низом отворених питања и не тако давном прошлошћу, безбедносни изазови, ризици и претње који имају национални префикс и даље оптерећују укупне односе што су елементи који Западни Балкан чине посебним безбедносним поткомплексом.

Дисертација је заокружена **Закључним разматрањем**, у коме је кандидаткиња сумирала остварене резултате, поновно размотрила полазне хипотезе и изложила нова сазнања до којих је дошла током истраживања. Кандидаткиња закључује да је заједничка амбиција држава Западног Балкана чланство у ЕУ те да им је с тога неопходна идентификација са ЕУ и управо у томе треба тражити могућност унапређења њихових међусобних односа и западнобалканске перспективе.

6. Методе које су примењене у истраживању

У својој дисертацији кандидаткиња Мирјана Миленковић је своје истраживање спровела као *студије случаја* у којима је проверила и у највећој мери потврдила одабрани теоријски концепт настао у Копенхашкој школи студија безбедности, Теорију регионалног безбедносног комплекса. Постоји сет елемената који су Теорију регионалног безбедносног комплекса препоручили за предметно истраживање а почетни је да је регионални безбедносни комплекс/поткомплекс одређен сопственим критеријумима који су карактеристични за чланове комплекса/поткомплекса. Западнобалкански поткомплекс има низ специфичности, понашање држава Западног Балкана је нетипично за шири регионални безбедносни комплекс, нетипична је трансформација ових држава из једног друштвеног уређења у друго, а посебно начин на који је извршена. Други критеријум је безбедносна међузависност која је кључ међусобних односа. Међу државама Западног Балкана постоји низ отворених питања како међу њима самима, тако и између њих и држава на границама безбедносног поткомплекса. Поред тога, ове државе у највећој мери немају довољно развијене капацитете да одговоре на унутрашње и спољне безбедносне изазове, ризике и претње што доводи до изражене безбедносне међузависности која креира њихов однос. Следећи критеријум су обрасци пријатељства, непријатељства, ривалства, савезништва

који су значајно изражени међу државама Западног Балкана и ко такви одређују структуру западнобалканског поткомплекса.

Секторска анализа као значајан алат Теорије регионалног безбедносног комплекса у дисертацији је примењена за истраживање првенствено војног, односно одбрамбеног сектора држава Западног Балкана и у функцији испитивања колико западнобалкански безбедносни поткомплекс може да подржи и прихвати савремене концепте безбедности. У ту сврху анализирани су промене које стварају структуру безбедносног поткомплекса попут промена које доводе до унутрашње или спољашње трансформације, промене које настају под утицајем спољних актера, као и чиниоци који утичу на одржавање статуса “quo”. Све ове категорије промена су се материјализовале на простору Западног Балкана чиме је потврђена општа хипотеза.

У складу са комплексношћу и специфичношћу природе предмета истраживања, кандидаткиња је у раду користила *основне методе истраживања* у спрези са поменутом *методом студије случаја* ослањајући се на разноврсне изворе података. У раду су коришћене методе *анализа садржаја* и *анализа пракси* које су пре свега биле усмерене на анализу процеса и структура који одређују понашање држава Западног Балкана у сфери њиховог доприноса регионалној сарадњи и креирању западнобалканског безбедносног поткомплекса. Коришћени су и резултати *компаративних испитивања* утврђеног стратегијско-доктринарног опредељења држава Западног Балкана.

Како студија случаја представља истовремено емпиријско и теоријско проучавање одређеног случаја, у дисертацији су студије случаја имале кључни значај за ово истраживање. У оквиру дефинисаних студија случаја анализирана је динамика промена које су утицале на креирање националног безбедносног идентитета држава Западног Балкана и њихове безбедносне интегрисаности и међузависности. Студије случаја су коришћене приликом утврђивања валидности постављених посебних и појединачних хипотеза, а закључци добијени на појединачним случајевима успешно су повезани са општом претпоставком дисертације.

Како успешно коришћене студија случаја као методе истраживања зависи и од ослањања на разноврсне изворе података, кандидаткиња је извршила увид у велики број оригиналних интерних докумената, доступних саопштења, међународних уговора, записника и сл. који се односе на ангажовање држава Западног Балкана у оквиру регионалних иницијатива, међународних организација и на билатералном плану. Како се ради о обимном истраживачком материјалу кандидаткиња је идентификовала, селектовала и анализирала оне садржаје који су релевантни за предмет њеног истраживања попут стратегијско-доктринарних докумената држава Западног Балкана и на тај начин утврдила које су промене обележиле стратегијско-доктринарни безбедносни оквир ових држава, шта се, са динамиком реформских и интеграционих процеса, мењало у стратегијско-доктринарним документима новијег датума, и како је то утицало на учвршћивање безбедности западнобалканског поткомплекса. С тога је значајну ставку у овом истраживању представљала *метода прикупљања података* испитивањем и анкетирањем кроз сачињени формализовани упитник, једну врсту онлајн интервјуа. Питања у овом интервјуу била су конципирана на начин да кандидаткиња утврди објективност и искреност одговора на постављена питања јер се већина одговора на постављена питања могла наћи у јавно доступним информацијама, а у потврди тезе о присутности образаца пријатељства и непријатељства, односно доминантности једних или других. Показало се да механизми базирани на аналитичким и компаративним методама и одабраним студијама случаја и даље представљају развојни потенцијал у истраживањима питања безбедности.

7. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација кандидаткиње Мирјане Миленковић испунила је постављена очекивања и остварила задате научне циљеве. Ваљаном аргументацијом заснованом на теоријском оквиру, постављене хипотезе у највећој мери су потврђене. Провером хипотеза кандидаткиња је извела закључке које је сумирала у завршном поглављу рада.

Теорија регионалног безбедносног комплекса у спрези са студијама случаја представља суштину предметне дисертације. У овој дисертацији Теорија регионалног безбедносног комплекса не представља само теоријски оквир у оквиру кога је спроведено предметно

истраживање, она има шири контекст и због тога је садржана и у самом називу дисертације. Резултати и аргументи до којих се дошло овим истраживањем потврдили су предности примене Теорије регионалног безбедносног комплекса у изучавању регионалних односа и сарадње, пре свега регионалних безбедносних односа.

Кандидаткиња је у 3. поглављу изнела узроке настанка појма „Западни Балкан“ у јавном, пре свега политичком дискурсу, као и хронологију и анализу догађаја од значаја за настанак западнобалканског поткомплекса. Национални безбедносни интереси држава Западног Балкана укрштени су у мери да се њихове националне безбедности не могу посматрати одвојено, што води ка безбедносној међузависности која је кључни разлог посматрања Западног Балкана као посебног безбедносног поткомплекса. У државама Западног Балкана још увек доминирају национални, етнички, религијски интереси који онемогућавају постојећој безбедносној међузависности да испољи и свој позитиван однос у коме се стварају елементи безбедносне заједнице, а што би требало да буде крајни циљ у безбедносном уобличавању Европског регионалног безбедносног комплекса.

У циљу доказивања опште хипотезе анализирана су три кључна елемента: простор Западног Балкана посматран као безбедносни подрегион, односно поткомплекс; безбедносни изазови, ризици и претње који су обележили безбедносне формације западнобалканског поткомплекса и Теорија регионалног безбедносног комплекса као алат за разумевање свих релевантних чинилаца који су обележили идентификовани период, простор, догађаје и исходе.

У поглављима 4, 5 и 6. кандидаткиња је анализирала безбедносну структуру и динамику држава Западног Балкана и утицај те и такве динамике на безбедност ширег региона, дакле ЕУ и Европског регионалног безбедносног комплекса. Препознати безбедносни изазови, ризици и претње у стратегијско-доктринарним документима држава Западног Балкана обликују њихов национални безбедносни идентитет и пројектују перцепцију националне и регионалне безбедности. Кандидаткиња закључује да се националне листе безбедносних изазова, ризика и претњи континуирано увећавају, односно да ни један идентификовани проблем чија природа дозвољава да буде решен или би могао бити решен у оквиру

добросуседских односа и сарадње, није у целости решен. Пример је недовршен процес разграничења између држава некадашње СФРЈ односно статус избеглих, прогнаних и интерно расељених лица који више од двадесет година од окончања ратних сукоба на овим просторима нису решени. Кандидаткиња је потврдила тезу да постојеће разлике у перцепцији безбедносних изазова, ризика и претњи држава Западног Балкана не умањује ниво њихове безбедносне међузависности.

Безбедносна међузависност се између осталог заснива и на заједничким безбедносним интересима које ове државе у великој мери остварују кроз регионалну сарадњу и ангажовање у регионалним безбедносним/одбрамбеним иницијативама. Проблематичност ефикаснијег ангажовања држава Западног Балкана у регионалним одбрамбеним иницијативама је и у томе што ове државе нису иницијатори готово ниједног пројекта у коме учествују.

Суштину безбедносне међузависности држава Западног Балкана представљају нерешена отворена питања. Како Теорија регионалног безбедносног комплекса заступа модел хомогеног безбедносног комплекса који подразумева интеракцију између сличних држава, када међу таквим државама постоје отворена питања и неслагања, какав је случај са државама Западног Балкана, интеракција поприма обрасце непријатељског понашања. Отворена питања попут кризе на простору БиХ и покушаји ревизије Дејтонског споразума, нерешен статус КиМ, отворена питања између Македоније и Грчке (договор око имена Македоније је први корак у решавању и других питања), нерешена гранична питања, имовинско-правни односи, представљају опасност да непријатељско понашање, као последица изостанка компромисних решења, доведе до промена које утичу на унутрашњу структуру и динамику безбедносног комплекса. Тиме је кандидаткиња потврдила хипотезу да безбедносна динамика која се одвија унутар граница комплекса утиче на евентуалне промене унутар и на његовим границама те да те промене доводе до стварања једног или више поткомплекса унутар регионалног безбедносног комплекса због чега се Западни Балкан с правом може сматрати издвојеним безбедносним поткомплексом.

На безбедносну динамику и изградњу комплементарних способности држава Западног Балкана утичу и односи са значајним међународним субјектима, пре свега државама које имају утицаја на обликовање геополитичког и безбедносног регионалног комплекса/поткомплекса. Државе које су за потребе овог истраживања имале статус ментора у истраживањима Бузана и Вејвера, као и у модификованој Теорији регионалног безбедносног комплекса су имале значајно место. Ради се о Сједињеним Америчким Државама које имају статус суперсиле/прекривача, Руској Федерацији која у Теорији има статус велике силе/облик продора, и Турској која има статус инсулатора. Ове три државе директно и индиректно утичу на креирање безбедносне динамике западнобалканског поткомплекса посредством економских, политичких, безбедносних и других видова подршке и помоћи у свим друштвеним секторима, а војни/одбрамбени сектор који је у овом истраживању имао примат, од тога није изузет. Иако се државе Западног Балкана у својим стратегијско-доктринарним документима изјашњавају да Сједињене Америчке Државе за њих представљају стратешког партнера са значајним упливом у одбрамбени сектор, оне ипак нису успеле да појединим наметнутим решењима спрече стварање атмосфере која може ескалирати у нове сукобе на овим просторима. На примеру Косова и Метохије се потврдило да његов нерешен статус не само да није окончао регионалну кризу већ су створене нове кризе и ван граница овог безбедносног поткомплекса (јачање захтева за обједињавањем Албанаца у региону, поделе унутар ЕУ око питања Косова, рат у Грузији, анексија Крима, захтеви Каталоније за независношћу и сл.). Русија је у први план ставила геоекономију уместо геополитике с циљем да јачајући економски утицај поврати и ојача политички и безбедносни утицај у свету, па и на Западном Балкану. Руско присуство на простору Западног Балкана је тренутно концентрисано на Србију, БиХ, односно Републику Српску и делом на Северну Македонију са тенденцијом да се прошири и на друге државе. За Турску Западни Балкан има историјски значај те отуда и редефинисање њене политике према овом простору у којој турска пажња више није усмерена само према муслиманској заједници већ према целом Западном Балкану. Она то чини економски, политички и безбедносно, делом самостално, а делом кроз међународне и регионалне организације и институције са тенденцијом раста њеног утицаја у западнобалканском поткомплексу. Уз постојећи и пројектовани ниво присуства наведених ментора на простору Западног Балкана кандидаткиња је потврдила хипотезу да западнобалканска

безбедносна перспектива зависи од унутрашњих, националних капацитета међусобно увезаних у регионалну безбедносну мрежу, потпомогнута спољним утицајима појединих држава или великих сила.

За државе Западног Балкана чланство у НАТО и ЕУ су њихови примарни спољно-политички циљеви (осим Србије која је опредељена само за чланство у ЕУ). Европска перспектива држава Западног Балкана формално је потврђена на заседању Европског савета у Копенхагену децембра 2002. године, а потом и на Самиту ЕУ у Солуну јуна 2003. године. То је подразумевало политику подршке Европске уније европском путу ових држава и конкретнију сарадњу. Анализирајући остварене резултате (пре свега оне у домену безбедности) од 2003. године до данас закључује се да је доста тога учињено, да су се огромна финансијска средства Европске уније слила на Западни Балкан, али и да до значајнијег напретка евроинтеграционих процеса ових држава (осим Хрватске која је чланица ЕУ) није дошло. Сprovedене реформе нису довеле до убрзања процеса који воде ка пуноправном чланству, захтевани стандарди се уводе споро и делимично, а пред државе Западног Балкана (осим Хрватске) се изнова постављају нови услови. Стиче се утисак да су велике силе, у светлу нових безбедносних жаришта и редефинисања приоритета, Западни Балкан оставиле у замрзнутом статусу не тражећи трајна решења за изворе сукоба у прошлости, али водећи рачуна да до нових сукоба не дође. Иако државе Западног Балкана имају нека отворена питања са својим суседима те заједничке безбедносне проблеме који се морају решавати на границама поткомплекса, чини се да нити Западни Балкан, нити Европска унија, а ни велике силе/ментори нису спремни на посвећенији, свеобухватнији и суштински процес европеизације држава Западног Балкана. С обзиром да је чланство у ЕУ заједнички именитељ за све државе Западног Балкана и њихов јасан спољнополитички циљ, кандидаткиња је потврдила хипотезу да је државама Западног Балкана неопходна идентификација са Европском Унијом као пут за решавање међусобних отворених питања и истинску стабилност и просперитет и ових држава и региона.

Безбедносна интеракција актера западнобалканског поткомплекса даје извесну аутономност њиховој безбедносној међузависности која је истраживана кроз поменуте три студије случаја: државе Западног Балкана које су чланице НАТО и/или ЕУ, државе

Западног Балкана које претендују да постану чланице НАТО и ЕУ и Република Србија као војно неутрална држава. У све три студије случаја је дошао до изражаја Бузанов концепт државе који је уско повезан са концептом националне безбедности и концептом слабих држава. Један од кључних показатеља односа државе према њеној безбедности је у корелацији њене политике одбране и укупне политике националне безбедности. Анализа стратегијско-доктринарног оквира држава Западног Балкана кроз дефинисане студије случаја била је добра основа за рашчлањивање специфичности ових држава а тиме и сваке студије случаја посебно како би се дошло до одговора да ли обрасци непријатељства постоје међу државама које чине једну студију случаја или само међу државама које припадају различитим студијама случаја, да ли је безбедносна међузависност израженија међу државама унутар једне студије случаја, између анализираних студија случаја, односно између појединих студија случаја и држава ширег регионалног безбедносног комплекса.

Државе које чине прву студију случаја (Албанија, Хрватска и Црна Гора) предњаче у квантитету и квалитету међусобних односа и сарадње, како кроз билатералне форме сарадње, тако и у пројектима који су иницирани кроз регионалне безбедносне иницијативе и међународне организације. На њиховој територији нема стално распоређених припадника страних оружаних снага али су стационирани НАТО центри изузетности, односно међународни центри за обуку. Учешћем у већем броју механизма које омогућава чланство у НАТО ове државе су обезбедиле услове за ефикасније достизање стандарда неопходних за заједничко ангажовање у међународном окружењу, првенствено у мултинационалним операцијама под мандатом НАТО. Међу овим државама нема отворених питања. Чак и када о неким питањима није постигнут трајни споразум попут питања око полуострва Превлака између Хрватске и Црне Горе, ниједна од страна не сматра да то питање на било који начин утиче на њихове укупне билатералне односе. Међу овим државама не постоје обрасци непријатељства а безбедносна међузависност је снажно изражена јер су опредељене да развијају заједничке капацитете за одговор на безбедносне проблеме, да размењују постојеће капацитете и да сарадњу развијају у свим областима којима се може допринети развоју одбрамбених капацитета и интероперабилности.

Другу студију случаја чиниле су државе аспиранти за чланство у НАТО и ЕУ а то су Северна Македонија и Босна и Херцеговина. Ове државе настоје да испуне постављене услове и убрзају процес пријема те у том правцу детерминишу своје спољнополитичке и безбедносне циљеве. Њихову политику одбране карактерише ризик од обнове сукоба јер међусобне нетрпељивости и етничко дистанцирање нису нестали па ове државе изгледају као отуђене заједнице чији је простор етнички раздвојен. Такво стање производи страх од губитка националних идентитета што даље води ка израженим мултиетничким и међурелигијским тензијама. Постојећа отворена питања са суседима и унутрашња неконзистентност чине да питање територијалне целовитости ових држава временом може бити актуелизовано (у случају БиХ ревизија Дејтонског споразума који поједине политичке елите посматрају као стање нужде, нови Устав, сецесија Републике Српске и сл.), као и питање међународног субјективитета (не признавање Македоније под њеним уставним именом). Стратегијско-доктринарни амбијент и Северне Македоније и БиХ одликују сложена унутрашња политичко-безбедносна питања. Недовољно се улаже у безбедносни и одбрамбени сектор због чега спољни актери, односно ментори имају кључну улогу у креирању њихове политике одбране. На територији БиХ још увек постоје стране трупе а до недавно су постојале и на територији Македоније што указује на уверење међународне заједнице да овај простор још увек има елементе конфликтне формације због чега је неопходно присуство међународног фактора. У овој студији случаја не постоје изражени обрасци непријатељства између држава које је чине, али постоје унутар њих самих. Безбедносна међузависност између ових држава такође није значајна али веза између држава прве и друге студије случаја је снажна, почевши од националних интереса које Хрватска има у БиХ, Србија у Републици Српској, а Албанија у Северној Македонији, преко отворених питања до заједничких, регионалних безбедносних пројеката.

Кључна карактеристика Србије као треће студије случаја је нерешен статус КиМ односно наметање нелегалне промене међународно признатих граница и њихово даље потенцијално прекрајање. Србија инсистира искључиво на европским интеграцијама и такво опредељење се покушава материјализовати у специфичном амбијенту јер је Србија окружена чланицама НАТО и кандидатима за чланство у НАТО. Србија недвосмислено истиче своју одлуку да није заинтересована за пуноправно чланство у НАТО али је кључна

тема дијалога Србије и НАТО косовско-метохијско питање и мисија КФОР (Србија има стране трупе на својој територији). Све државе Западног Балкана (осим БиХ због става Републике Српске) су признале једнострано проглашену независност КиМ и имају све интензивније односе са институцијама Приштине, а неке чак и своје војнике у саставу КФОР-а, што значајно утиче на њихов однос са Републиком Србијом.

Три кључна отворена питања која Западном Балкану дају статус безбедносног поткомплекса су: питање будућег унутрашњег уређења Босне и Херцеговине, односно статус БиХ и ревизија Дејтонског споразума; питање осигурања регионалне безбедности и стабилности после противправног проглашења независности Косова и Метохије, односно решавање статуса КиМ и решавање низа отворених питања након решавања спора око имена између Северне Македоније и Грчке. Извесно је да се државе све три студије случаја налазе у, на неки начин зависном односу и да оне не деле само традицију, језик, историју, културу, оне су пре свега зависне у безбедносном и економском смислу. Оне имају потребу или боље рећи намеће се потреба да заједнички решавају безбедносне проблеме чија природа све више захтева свеобухватан и синхронизован одговор. Западни Балкан данас, више од двадесет година од крвавог распада бивше СФРЈ, више од двадесет година од успостављања мира и Дејтонског споразума у БиХ и двадесет година од НАТО агресије на СРЈ је још увек далеко од статуса безбедносне заједнице и зато се с правом може сматрати безбедносним поткомплексом. У Бузановој и Вејверовој Теорији регионалног безбедносног комплекса промене које могу преобликовати регион/подрегион и односи који доводе до таквих промена су главна карактеристика поткомплекса што се најбоље потврђује на случају КиМ а тиме и Западног Балкана.

Узевши у обзир чињеницу да су посебне и појединачне хипотезе које је кандидаткиња поставила у највећем броју потврђене, може се закључити да је ова дисертација обезбедила валидну аргументацију полазној хипотези у којој се тврди да су се, са становишта Теорије регионалног безбедносног комплекса и карактеристика безбедносне динамике Западног Балкана настале након њеног модификовања, створили услови да се управо Западни Балкан, а не више Балкан, посматра као издвојени поткомплекс Западноевропског регионалног безбедносног комплекса.

С обзиром на наведене резултате, **научни допринос** дисертације лежи у чињеници да она представља важан корак ка системском разумевању западнобалканских односа и њихове проевропске будућности. На једном месту систематизована су сазнања и информације о широком спектру питања која чине одбрамбени сектор држава Западног Балкана што даје основа за нека будућа истраживања. Важан научни допринос ове дисертације лежи у успешној примени одабраних теоријских концепата. Теорија регионалног безбедносног концепта, као хибридна теорија, се и у истраживањима регионалне безбедности све ређе користи. Ипак, и у класичном и у унапређеном моделу ове Теорије нагласак је на повезаности националних безбедносних интереса држава региона/подрегиона који се не могу разматрати нити разумети одвојено. У контексту такве безбедносне међузависности државе емитују предвидиво понашање које подржава регионални ниво безбедносних односа и које је у ширем безбедносном смислу препоручено. Ово истраживање је показало да развој нових теоријских праваца и проток времена од последње модификације Теорије регионалног безбедносног комплекса нису умањили њен значај у истраживању регионалне безбедности и регионалних односа.

7. Закључак

1. На основу изведеног истраживања, може се тврдити да је кандидаткиња показала смисао за научно-истраживачки рад и продубљено разумевање савремених безбедносних односа држава Западног Балкана. Одабрана тема докторске дисертације је актуелна, научно потребна, друштвено оправдана и у складу је са до сада показаним научним интересовањем, способностима кандидаткиње Мирјане Миленковић и њеног професионалног опредељења. Она представља самосталан истраживачки рад о комплексним безбедносним односима држава Западног Балкана који га чине безбедносним поткомплексом.

2. У дисертацији је приметна амбиција кандидаткиње, како у погледу научних циљева (заступљеност сва три циља – описа, објашњења, предвиђања), тако и у погледу схватања друштвене потребе да се истражи предмет дисертације. Реч је о актуелном истраживању

које може бити од научне и шире друштвене користи и подстицај за даља научна истраживања која би унапредила постојећи ниво систематизованих сазнања о реалности безбедносне међузависности.

3. Структура садржаја дисертације поштује принципе општости и конкретизације истраживања и начела прецизности, реалности и ограничења. Она омогућава свођење предмета истраживања у научно прихватљиве оквире за спознају и одређење појава, и приказ резултата истраживања. Садржај предмета дисертације је правилно структуриран, те омогућава реализацију постављених циљева.

4. Иако се предметно истраживање у највећој мери ослања на уско-стручна национална стратегијско-доктринарна документа, јавно доступне информације о одбрамбеном сектору држава Западног Балкана и искуственим сазнањима, приложена литература је била одлична основа и дала је добру грађу за израду докторске дисертације, што учвршћује закључак Комисије о свеобухватно исправној методолошкој усмерености кандидаткиње.

5. Постигнути резултати истраживања кандидаткиње Мирјане Миленковић представљају драгоцен, изузетан допринос, како у смислу ваљаног обухвата теме, тако и у стварању могућности њеног даљег и још дубљег сагледавања.

Анализом и критичком оценом докторске дисертације, Комисија закључује да је дисертација кандидаткиње Мирјане Миленковић написана у складу са усвојеном пријавом и одобрењем Наставно-научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду. На основу укупне и критичке оцене садржаја докторске дисертације, чланови Комисије оцењују да докторска дисертација кандидаткиње Мирјане Миленковић представља самостално научно дело, па су се у складу са тим стекли сви неопходни услови за њену јавну одбрану.

У Београду, 7. октобра 2020. године

Комисија:

1. проф. др Драган Ђукановић, члан

2. проф. др Зоран Јефтић, члан

3. проф. др Драган Р. Симић, ментор